

Kestävä kehitys kirjastoissa

Loppuraportti
Opetus- ja kulttuuriministeriön avustus

20.12.2012

Leila Sonkkanen
suunnittelija
Helsingin kaupunginkirjasto
leila.sonkkanen@hel.fi

Ekologinen kestävyys on yksi kestävän kehityksen näkökulmista. Sillä tarkoitetaan luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien toiminnan varmistamista sekä ihmisten toiminnan sopeuttamista siihen niin, että luonnon kestävyys ei ylitä ja luonnonvarojen hupeneminen pysäytetään.

Kestävä kehitys kirjastoissa - hankkeen tarkoitus

Kestävä kehitys kirjastoissa - hankkeen tarkoituksena oli selvittää Suomen yleisten kirjastojen ekologisen kestävyden tilannetta sekä edistää kirjastojen ekologisen kestävä kehityksen toteutumista, luoda yhtenäisiä toimintamalleja ja – linjoja, esittää kehittämissuunnitelmia sekä kehittää ympäristöviestinnän muotoja niin kirjastoalalla kuin eri asiakassegmenteille.

Yleisten kirjastojen toiminnan lähtökohtina ovat erityisesti olleet sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus, joita kirjastot ovat toteuttaneet mm. luomalla tasavertaisia mahdollisuuksia saavuttaa kirjaston palveluja sekä toimimalla tiedon lähteinä ja jakajina. Ympäristövastuulliset toimintatavat edistävät myös kestävä kehityksen ekologisia ja taloudellisia ulottuvuuksia, kun toimitaan luonnonvaroja ja energiaa säästämällä sekä kuluttamalla ympäristövastuullisesti.

Ovatko kirjastot siis huomioineet ydintoimintansa, materiaalin lainauksen, lisäksi muita ekologisen kestävyden osa-alueita tai ovatko ne laajentaneet tarkastelua siten, että taloudelliseen tarkasteluun on lisätty ekologinen kestävyys kuvaamaan kirjastojen todellista ympäristövaikutusta? Onko ympäristövaikutuksia mitattu?

Paine totuttujen toimintatapojen muutokseen ympäristöystävällisempään suuntaan ympäristövaikutuksia vähentämällä on kasvamassa ympäristötietoisuuden lisääntyessä. Tämä ei koske pelkästään kirjastoja, vaan koko kunnan ja kaupungin tulisi luoda edellytyksiä kestävälle kehitykselle ja ympäristöystävälliselle tavalle toimia.

Kirjastoilla on erinomainen mahdollisuus olla sekä ekologinen toimija että ympäristötietoisuuden edistäjä. Ekologisen kestävyden mukaisia suuntaviivoja tulisi luoda yhdessä asiantuntijoiden kanssa, hyödyntämällä parhaita käytäntöjä ja esimerkkejä tavoitteena toiminnot, jotka ovat sopusoinnussa ympäristömme kanssa.

Hankekumppanit ja rahoitus

Hankkeen toimintakausi oli 1.5.2011 – 31.12.2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi hankkeelle 70 000 € avustuksen. Hanketta koordinoi suunnittelija Leila Sonkkanen Helsingin kaupunginkirjastosta.

Hankekumppanit:

JJR-kirjasto / kirjastonjohtaja Jaana Sopanen
Kotkan kaupunginkirjasto / kirjastoautopalvelujen johtaja Satu Hänninen
Kemijärven kunnankirjasto / kirjastonjohtaja Inkeri Kulpakko
Kuusamon kaupunginkirjasto / kirjastonjohtaja Ritva Niemeläinen
Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / vs. kirjastonjohtaja Minna Asikainen
Porvoon kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / kirjastonhoitaja Heidi Häivälä
Rääkkylän kunnankirjasto / kirjastovirkailija Leena Väyrynen
Vallilan kirjasto/Helsingin kaupunginkirjasto / kirjastonjohtaja Harri Sahavirta
Varkauden kaupunginkirjasto / kirjastovirkailija Tuula Hämäläinen.

Hankekumppanit osallistuivat aktiivisesti työskentelyyn sekä tiedottivat hankkeesta omille kumppaneilleen ja sidosryhmilleen.

Selvitys avustuksen käytöstä liitteenä.

Kestävä kehitys kirjastoissa – työpajat

Työpaja 1 : Kick-off

Hankkeen aloitustapahtuma järjestettiin 5.-6.5.2011 Helsingissä. Kick-off tapahtumaan osallistui 8 hankeryhmän jäsentä sekä järjestelyistä vastannut suunnittelija Leila Sonkkanen. Osallistujat, ohjelma ja asiantuntijavieraat liitteissä.

Tapaamisessa osallistujat esittelivät oman kirjastonsa kestävä kehityksen toimia, opeteltiin projektin kirjastot.fi-alustan käyttöä työskentelyä varten, luotiin toimintaviivoja hankkeen toiminnalle sekä vietettiin ympäristöiltapäivä luentoineen Vallilan kirjastossa.

Työpaja 2 : kirjastojen ekologinen kestävyys - kyselyanalyysi

Kyselyn vastauksia analysoitiin työpajassa 12.-13.3.2012 Helsingissä. Työpajassa orientoituttiin etukäteen lähetetyn materiaalin pohjalta kyselytuloksiin ja analysoitiin niitä Gaia Consulting Oy:n asiantuntijoiden laatiman ”Kestävä kirjasto” – analyysin avulla. Ryhmätyötehtävänä oli pohtia mitkä ovat kestävä kirjaston mahdollisuudet ja kehittämisen toimenpiteet keskittyen kirjaston henkilökunnan näkökulmaan. Kaisa Pajasen luento ”Näkökulmia ympäristötietoisuuden edistämiseen” pohjusti miettimään kirjastojen vaikutusmahdollisuuksia ja ympäristötietoisuuden edistämistä ympäristöviestinnän, esimerkillisyyden ja ympäristökasvatuksen keinoin.

Osallistujalista, asiantuntijat ja ohjelma liitteessä.

Työpajassa päätettiin lisäksi, että hankeryhmä laatii syksyllä kestävä kehityksen oppaan kirjastoille, asiakkaalle ja kuntapäätäjille.

Työpaja 3: Kestävän kehityksen opas kirjastoille ja tiedotteet

Kotkan kaupunginkirjastossa pidettiin 30.-31.10.2012 työpaja kestävä kehityksen oppaiden valmistamiseksi. Työpajaan osallistui 7 hankeryhmän jäsentä ja kaksi osallistujaa Kotkan kaupunginkirjastosta. Osallistujalista ja ohjelma liitteessä.

Työpajassa ryhmätöinä valmistettiin alustavat pohjat seuraaville oppaille:

1. Ekologisen kestävyden opas kirjastoille
2. Ympäristöystävällinen kirjasto – tiedote asiakkaalle
3. Kirjasto edistää kestävä kehitystä – tiedote kuntapäätäjille.

Oppaiden puhtaaksikirjoittamisen jälkeen asiantuntijakommentteja pyydettiin Helsingin kaupungin ympäristökeskuksesta johtavalta ympäristökasvattajalta Kaisa Pajaselta ja ympäristösuunnittelija Pirita Kuikalta.

Ekologisen kestävyden opas kirjastoille käännettiin englanniksi. Kaikki oppaat laadittiin sähköiseen muotoon ja ne löytyvät osoitteesta: <http://www.kirjastot.fi/kestavakehitys/>

Kirjastojen ekologinen kestävyys - kysely

Hankkeen päätavoitteena oli kartoittaa yleisten kirjastojen ekologisen kestävyden tilaa tällä hetkellä. Ekologisen kestävyden nykytila päätettiin selvittää kyselylomakkeella, joka sovitettaisiin kirjastojen tarpeisiin.

Kyselylomakkeesta laadittiin ehdotus suunnittelijan toimesta, jota hankeryhmän jäsenet pienemmissä, teemoittain jaetuissa, työryhmissään työstivät. Työryhmien kysymyslomakkeita muokattiin ja yhtenäistettiin. Kysymysten tarkentamiseen asiantuntija-apua antoivat ympäristösuunnittelija Pirita Kuikka ja projektiasiantuntija Mia Malin Helsingin kaupungin ympäristökeskuksesta.

Kysely lähetettiin 17:sta testikirjastolle 15.-22.1.2012 kommentteja varten.

Kysely oli ensimmäinen kartoitus yleisten kirjastojen ekologisen kestävyden tilanteesta, jonka johdosta laaditusta kyselystä tuli laaja sisältäen viisi eri teemaa. Kuitenkin, jotta toimenpiteistä ja käytänteistä saataisiin mahdollisimman kattava kuva, kysely haluttiin toteuttaa valituilla teemoilla, vaikka tiedostettiin, että laajuus saattaa vaikuttaa vastausaktiivisuuteen.

Kysely lähetettiin sähköpostikutsuna 768 osoitteeseen helmikuussa 2012, jolloin se oli vastattavissa 1.-10.2. välisenä aikana. Vastauksia saatiin 141 kappaletta, joka on sinällään mittava aineisto, vaikkakin vain viidesosa koko kohderyhmästä. Vastausprosentti oli 18 %, jota voi pitää keskimääräisenä tuloksena vastausaktiivisuudesta. Muutamat suurimmat kaupungit olivat hyvin edustettuina 14-17 vastauksella kuntaa kohden, kuitenkin vastauksia tuli vain noin 20 eri kunnasta.

Kysely jaettiin viiteen osa-alueeseen:

- 1. ympäristöjohtaminen** - ympäristöjohtaminen tarkoittaa organisaation ympäristöasioiden johtamista ja hallintaa siten, että organisaation toiminnan aiheuttamat ympäristövaikutukset huomioidaan päätöksenteossa
- 2. ympäristötalous** - luonnonvarojen käyttö ja käytön ympäristövaikutukset taloudellisessa päätöksenteossa
- 3. ympäristökuormituksen vähentäminen** - kirjaston käytännön tavoitteet omalle toiminnalleen ympäristökuormituksen vähentämiseksi
- 4. ympäristötietoisuuden lisääminen** - ympäristötietoisuus – ympäristönäkökohtien ja omien valintojen vaikutusten tiedostaminen – on yksi edellytys ympäristöystävällisille ratkaisuille

5. ympäristöviestintä - ympäristöviestinnällä tarkoitetaan viraston toiminnan ympäristönäkökohtiin liittyvää viestintää sekä ympäristötietouden levittämiseen ja jakamiseen liittyvää viestintää.

Ympäristökuormituksen vähentäminen oli laajin osa-alue 23:lla kysymyksellään, ympäristöjohtaminen sisälsi 14 kysymystä, ympäristötalous 7, ympäristötietoisuuden lisääminen 10 ja ympäristöviestintä 8. Lisäksi eri kohdissa oli yhteensä 7 avokysymystä.

Vastausdiagrammit Digium-kyselyohjelmasta toteutti erikoissuunnittelija Jouni Juntumaa Helsingin kaupunginkirjastosta.

Kyselyä analysoi lisäksi Mari Saario ja Laura Oja Gaia Consulting Oy:stä artikkelissa "Kestävä kehitys kirjastoissa kyselytutkimuksen valossa" Green@Library – kirjastojen ekologinen kestävyys – julkaisussa.

Green@Library – kirjastojen ekologinen kestävyys julkaisu suomeksi <http://kestavakehitys.kirjastot.fi/> ja englanniksi <http://sustainability.libraries.fi/>

Kyselylomake ja yhteenveto liitteinä.
Gaia Consulting Oy:n laatima kyselyanalyysi liitteenä.

Ekologisen arjen kehittäminen kirjastoissa - yhteenvetoa ja huomioita kyselystä

Ympäristökuormituksen vähentäminen eli arjen ympäristöteot ovat suuressa roolissa kirjastojen arjessa, mutta kyselystä vastauksista selvisi myös, että muita kysytyjä osa-alueita ei vielä ole kattavasti huomioitu parannettaessa kirjastojen ekologisen kestävyuden tasoa.

Kysely antoi runsaasti palautetta myös kysytyillä avovastauksilla, joilla vastaajilta pyrittiin kysymään laajemmin tehtyjä toimenpiteitä, haasteita ja kehittämiskohteita.

Kirjastojen ekologisen arjen kehittämiseksi vastauksissa tuli esiin kaupungin/kunnan ylemmiltä tahoilta tulevan tuen tarve. Kirjastojen vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset, jos ekologisuutta ei pidetä kaupungin tasolla strategisena. Etenkin pienissä kirjastoissa kunnan/kaupungin tasoisten strategioiden ja ohjeistusten merkitys korostuu. Kirjastot tarvitsevat tukea myös rakennusten ekotehokkuuden parantamisen, hankintojen ekologisuuden ja jätehuollon kehittämisen. Lisäksi toivottiin, että näpertelystä siirryttäisiin

kokonaisuuksien hallintaan ja ekologisuuden näkyväksi tekemiseen mm. luomalla mittareita.

Ekologisen kestävyuden kehittämisen haasteina vastaajat näkivät mm. ajan ja rahan puutteen, asenteet, tiedon ja koulutuksen puutteen, vaikutusmahdollisuuksien puutteen, yhteistyön sidosryhmien kanssa sekä puutteita etenkin energiankulutusta koskevassa ohjeistuksessa.

Kirjastojen oman toiminnan ympäristövaikutusten merkittävyyttä ja omien vaikutusmahdollisuuksien arviointia tulisi kehittää ja laatia ympäristöohjelmia ja ohjeistusta. Kirjastojen vaikutusmahdollisuudet ekologisen kestävyuden edistäjinä tulisi tunnistaa sekä kehittää ympäristöviestintää, esimerkiksi viestintä ja ympäristökasvatusta.

Julkaisut

Green@Library – kirjastojen ekologinen kestävyys

Green@Library - julkaisussa esitellään projektiryhmäkirjastojen ympäristötyötä hankekumppanien kirjoittamien artikkelien kautta, asiantuntija-artikkelin ovat kirjoittaneet Mari Saario ja Laura Oja Gaia Consulting Oy:stä sekä yhteenveto kirjastojen ekologista kestävyyttä koskevasta kyselystä.

Green@Library – kirjastojen ekologinen kestävyys julkaisu suomeksi <http://kestavakehitys.kirjastot.fi/> ja englanniksi <http://sustainability.libraries.fi/>

Kestävän kehityksen opas ja tiedotteet

Hankkeessa valmistui kymmensivuinen ekologisen kestävyuden opas kirjastoille, jossa tietoa ja vinkkejä kirjastojen ekologiseen arkeen. Opas on käännetty englanniksi.

Tiedote asiakkaalle ja kuntapäätäjille ovat kumpikin sivun mittainen tiivistelmä kirjastojen ekologisesta kestävyydestä.

1. Ekologisen kestävyuden opas kirjastoille
2. Ympäristöystävällinen kirjasto – tiedote asiakkaalle
3. Kirjasto edistää kestävästä kehitystä – tiedote kuntapäätäjille.

Oppaat osoitteessa <http://www.kirjastot.fi/kestavakehitys/>

Kansainvälinen toiminta

IFLA World Library and Information Congress – 78th IFLA General Conference and Assembly järjestettiin Helsingissä 11.-17.8.2012. Konferenssi keräsi Helsinkiin yli 4 000 kirjastoalan ammattilaista monipuolisen ja laajan ohjelman pariin.

Kestävä kehitys kirjastoissa hanke esitteli konferenssissa hankettaan posterilla ja luennolla. Posteria esittelivät Heidi Häivälä Porvoon kaupunginkirjastosta ja Saara Leskinen Kotkan kaupunginkirjastosta. Esittelymateriaalina posterilla jaettiin keittiöliinaa, jossa oli painettuna hankkeen englanninkielisen julkaisun Green@Library nettiosoite.

Hanketta ja kyselytutkimuksen tuloksia esitteli suunnittelija Leila Sonkkanen Libraries inspiring and facilitating change towards sustainability – sessiossa, jonka järjesti Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group (Ensulib SIG). Esitys osoitteessa <http://conference.ifla.org/past/ifla78/184-sonkkanen-en.pdf>

Ensulib järjesti myös avoimen Off-site workshopin, jossa keskusteltiin kansainvälisesti kirjastojen ekologisen kestävyys tilasta sekä Get Together tilaisuuden Vallilan kirjastossa. Hankkeesta tilaisuuksiin osallistuivat Leila Sonkkanen ja Harri Sahavirta.

Hanke valmisteli yhteistyössä Ilmastoinfon kanssa kirjan hiilijalanjälkinäyttelyn Libraries.fi - näyttelyosastolle, mutta näyttely peruutettiin viime hetkellä osaston järjestäjien puolelta.

Kansainvälinen ekologisen kestävyys kysely - opinnäytetyö

Oulun ammattikorkeakoulun opiskelija Elina Karioja kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmasta teki hankkeelle opinnäytetyönään kansainvälisen kirjastojen ekologisen kestävyys kyselyn. Englanninkielinen kysely pohjautuu hankkeen suomenkieliseen kyselyyn, sisältäen samat osa-alueet, mutta suppeammilla kysymysvaihtoehdoilla. Kysely laadittiin Webrpol-ohjelmalla.

Kysely toteutettiin IFLAn aikana 13.-14.8.2012 pyytämällä kongressiosallistujia vastaamaan nettikyselyyn. Vastauksia näyttelyalueella saatiin yhteensä 14 kappaletta. Kyselyn linkkiä päätettiin jakaa myös sähköpostitse IFLA:n Environmental Sustainability and Libraries – ryhmän sähköpostilistalle. Sieltä vastauksia tuli yhteensä 14, joten yhteenlaskettu vastaajamäärä oli 28 kpl.

Kyselylomake ja vastausanalyysi liitteinä.

LIITEET

1. Määrärahan käyttö
2. Työpajojen ohjelmat, osallistujat ja asiantuntijat
3. Ekologisen kestävyys kysely
  - kyselylomake
  - yhteenvetoraportti
  - vastausanalyysi / Gaia Consulting Oy
4. Kansainvälinen ekologisen kestävyys kysely
  - kysymyslomake
  - vastausanalyysi